

Ukránok

A magyarországi ruszinok és ukránok keleti szlávok: gyökereik közösek, de a két nemzetiségi közösség tagjai eltérő történelmi utat jártak be. A ruszinok őshonosak a Kárpát-medencében, az ukránok pedig – különböző indíttatású és motivációjú migrációs folyamatok eredményeként érkeztek hazánkba. Magyarországi, kárpátaljai származású személyek között vannak olyanok is, akik kettős – ruszin és ukrán – identitással rendelkeznek. A magyar nyelvgyakorlat nem tett különbséget a keleti szláv fehéroroszok, az oroszok és az ukránok között. Miután az egykori Magyarország területén a nyelvjárások szempontjából eléggé tagolt közösségek éltek, számos csoportnév is elterjedt, és a kívülállók nem nagyon tudták megkülönböztetni az ukránokat és a ruszinokat. A „határvidéken élő, határvidék lakója” jelentésű ukrán népnév az ukránok körében is viszonylag későn, a 19. század végére, a 20. század elejére terjedt el. A kisoroszokként ismert ukránok nemzeti mozgalmának vezetői a 19. század elejétől szükségesnek tartották egyértelműen elkülöníteni magukat az oroszoktól, s bevezették az ukrán nevet, amely fokozatosan elterjedt és átkerült a szomszédos, valamint a távolabbi népek nyelvébe is.¹ A magyarság érintkezése a később ukránná váló népességgel, keleti szláv törzsekkel még a honfoglalást megelőzően alakult ki, és tartott a Kárpát-medencében való megtelepedés után is. A középkori magyar állam különféle okleveleiből viszont az derül ki, hogy a korai feudalizmus időszakában a Kárpátok és közvetlen déli előterülete a gyeplős vidékéhez tartozott, ahol csak nagyon gyér népesség élt. Ezeken a területeken magyarok és részben németek telepedtek meg, csak a késő középkortól mutatható ki kisebb-nagyobb ukrán közösségek beköltözése. Az ukránok sok keleti szláv kulturális elemet közvetítettek magyar kultúrába.

Az ukránok államiságát a 9. század végén létrejött Kijevi Nagyfejedelemség, a Kijevi Rusz megalakulásához köthetjük. „Az etnikailag heterogén, sztyeppe elemekkel keveredett varég-szláv fejedelmi dinasztia valóban egységesen saját uralma alattinak tekintette a Kijevi Rusz egészét. Ezt fejezte ki a »ruszkij « megjelölés, amely nem etnikai, hanem alatt valóifüggőségi hovatartozást jelölt.”² A Kijevi Nagyfejedelemség dinasztikus kapcsolatokat ápolt Európa uralkodóházaival. Bölcs Jaroszláv (1019–1054) felesége svéd királylány volt, lányai közül pedig Anasztázia I. András magyar királynak lett a felesége. Uralkodása alatt jött létre az első törvénykönyv, a Ruszkaja pravda, ekkor választottak nem görög származású metropolitát az önállóvá váló kijevi metropólia (püspökség) élére, s jöttek létre az első kolostorok, amelynek szerzetesei fontos szerepet játszottak az írásbeliség kialakulásában. A Kijevi Rusz fejlődése a 13. században, a tatárok hódítása következtében szakadt meg. A 14–15. században a Kijevi Rusz területének döntő többsége a lengyel–litván állam része lett.

1648-ban felkelés tört ki, amelynek élére Bogdan Hmelnickij állt. Az 1649-es zborovi ütközetben győztes felkelők elérték, hogy a lengyel kormányzat elismerje „Kozák-Ukrajna” autonómiáját. 1654-ben Hmelnickij Perejaszlavban szerződést kötött Olekszij Mihajlovics

¹ Udvari, uo.

² Font Márta – Varga Beáta: *Ukrajna története*. Szeged: Bölcsész Konzorcium, 2006. <http://mek.oszk.hu/04800/04809/04809.pdf>.

moszkvai cárral, minek következtében Ukrajna „a moszkvai cárnak, mint Malaja Roszija a cárjának” pártfogása alá került.³ Az anyaországot 1667-ben a Dnyeper mentén két részre osztották. A bal parti területek Oroszország fennhatósága alatt maradtak, míg a jobb parti Ukrajna (Volhínia, Podólia, Galícia) Lengyelországé lett. Az Oroszországhoz tartozó területeken az autonómiát teljesen felszámolták, az ukrán nemzetfejlődés gyakorlatilag leállt. Ezzel ellentétes folyamat játszódott le a 18. század végétől kezdve azokon az ukrán területeken, amelyek a Habsburg Birodalom fennhatósága alá tartoztak. Az ukrán nemzeti mozgalom ébredése Tarasz Sevcsenkóhoz kapcsolható. 1837-ben Pesten nyomtatták ki ukrán nyelven a *Dnyeszteri tündér* című ukrán népdalokat és meséket tartalmazó kötetet. A trianoni békeszerződés után megvont országhatárok között csak kicsiny ukrán töredékek maradtak, amelyeket a népszámlálások nem vettek figyelembe. A 19. és a 20. század fordulóján, majd a II. világháború alatt és 1960–1980 között, valamint a rendszerváltás után ismét több hullámban érkeztek ukránok Magyarországra. Elvándorlásuk azonban országuk hányatott sorsa ellenére Magyarország felé nem volt tömeges.

A magyarországi ukránok létszáma

Az 1990. évi népszámlálás adatai szerint Magyarországon élő ukrán anyanyelvűek száma 674 volt.⁴ A 2001. évi népszámlálás során az ukrán nemzetiséghez tartozónak 5070 fő, a kulturális értékekhez, hagyományokhoz kötődőnek 4779 fő, ukrán anyanyelvűnek pedig 4885 fő vallotta magát. A kisebbségi kötődéssel párhuzamosan feldolgozásra került állampolgársági adatok szerint az ukrán nemzetiségűek között mintegy kétharmad a magyar állampolgár (3358 fő), míg az anyanyelvi csoportból magyar állampolgársággal mindösszesen 3183 fő (65,45 százalék) rendelkezik.⁵

Szervezetek

A 2006. évi választások során az ukrán közösség képviseletéért két szervezet versengett egymással: a Magyarországi Ukrán Kulturális Egyesület (továbbiakban: MUKÉ) és a miskolci székhelyű Kijevi Rusz Magyarországi Ukrán Hagyományőrző Egyesület. Ez utóbbi egyesületet az Ukrán Országos Önkormányzat (továbbiakban: UOÖ) nem ismeri el, mint a hazai ukrán kisebbség civilszervezetét.⁶ A 2006. évi kisebbségi önkormányzati választások során az ukrán kisebbségi választói jegyzékre összesen 1085 fő iratkozott fel, 20 településen és fővárosi kerületben került kitzúzásra az ukrán kisebbségi önkormányzati választás. Végül csak 19 helyen tartották meg azokat. A választásra jogosult személyek száma 941 fő. Ezek közül országos szinten 47,8 százalék ment el a szavazni. Legnagyobb arányban Veszprém megyében, Várpalotán (62,2 százalék), míg legkisebb arányban Szabolcs-Szatmár-Bereg

³ Enciklopedij a ukrainoznansztva, 6. kötet. 2018. p.

⁴ A ruszin anyanyelvűekkel együtt.

⁵ <http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/04/tabhun/tabl01/load01.html>.

⁶ http://www.nemzetpolitika.gov.hu/index.php?main_category=4&action=view_item&item=583.

megyében, Nyíregyházán (33,7 százalék) járultak az urnákhoz. A választások eredményeként a MUKE 59 mandátumot, míg a Kijevi Rusz 36 mandátumot szerzett. A Kijevi Rusz ugyan állított listát, de az határidőre nem érkezett meg a döntésre jogosult választási bizottsághoz. Az OVB ennek megfelelően a lista nyilvántartásba vételét megtagadta. Így a 2007. március 4-re kiírt területi és országos kisebbségi önkormányzati választások során a megalakult 19 fős új országos testület a MUKE képviselőiből áll. Az UOÖ elhelyezése céljából 2004-ben használatba adott Budapest VI. kerület, Hajós u. 1. szám alatt található ingatlan ingyenes tulajdonba adásáról a 116/2006. (XII. 5.) Korm. határozat rendelkezett. A Kincstári Vagyoni Igazgatósággal az erről szóló szerződés megkötésére 2006-ban sort került.

A Nektv. 2005. évi módosítása miatt 2007. évben nem kerülhetett sor a Fővárosi Ukrán Kisebbségi Önkormányzat megalakítására, hiszen ehhez a megalakult 6 fővárosi kerületi önkormányzattal szemben legalább 10 fővárosi kerületben kellett volna ukrán kisebbségi önkormányzatot létrehozni. Az ukrán nyelvi képzés lehetősége középszinten Baktalórántházán, felső szinten Budapesten, Szegeden, Nyíregyházán és Debrecenben biztosított. Az UOÖ továbbra is vasárnapi iskola keretén belül szervezi meg az ukrán nyelvoktatást. Az Ukrán Vasárnapi Iskola kihelyezett tagozata Budapesten kívül Szegeden, Komáromban és Várpalotán is működik. Magyarországon jelenleg a Pannon Nyelvvizsgaközpontban (Veszprém) lehet ukrán általános nyelvvizsgát, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Nyelvvizsgaközpontjában pedig ukrán katonai szaknyelvi vizsgát tenni.

A 2003-ban alakult ukrán színjátszó csoportból nőtte ki magát az Első Magyarországi Ukrán Színház.⁷ A folyamatosan bővülő kulturális tevékenység, az országos szintű és a helyi munka koordinálása szükségessé tették egy központosított intézmény létrehozását. Az Ukrán Országos Önkormányzat 2007. évben alapította meg a Magyarországi Ukrán Kulturális és Dokumentációs Központot, mely egy központi és négy regionális telephellyel működő országos hatáskörű intézmény.⁸ Az új intézmény látja el az országos testület és a Magyarországi Ukrán Kulturális Egyesület (MUKE)⁹ kulturális tevékenységét, szervezi és irányítja a rendezvények lebonyolítását. Az intézményen belül működik az Első Magyarországi Ukrán Könyvtár és a Magyarországi Ukrán Néprajzi Múzeum és Közgyűjtemény. A várpalotai regionális központ hivatalos átadására 2008. január 18-án került sor. Az ukrán közösség esetében egyelőre megoldatlan az állandó és rendszeres hitéletet biztosító templom, valamint az állandó lelkes kérdése. Anyanyelvű hitélet gyakorlására a Fő utcában lévő görög katolikus templomban van lehetőség, ahol 2000. év óta, elsősorban a vallási ünnepek alkalmával, ukrán nyelvű istentiszteletet tartanak.

1995 őszétől jelenik meg a *Hromada* című ukrán–magyar kétnyelvű kéthavi folyóirat, teljes körű költségvetési támogatással. A folyóirat máig az ukrán nemzeti kisebbségi egyetlen sajtóorgánuma.¹⁰ Az UOÖ 2001-ben saját forrásból hozta létre internetes honlapját, amelyet azóta is önerőből tartanak fenn. A honlapon naprakész ukrán és magyar nyelvű írott és képes

⁷ <http://www.mfa.gov.ua/hungary/hun/27675.htm>.

⁸ http://ukran.radio.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=3756&Itemid=67.

⁹ <http://www.ukrajinci.hu/muke.htm>.

¹⁰ http://www.hromada.hu/index_hu.html.

információ található a magyarországi ukrán közösség mindennapjairól és programjairól, valamint itt is olvasható a *Hromada* című folyóirat teljes anyaga.¹¹ A Magyar Rádió MR4 csatornáján az ukránoknak heti 30 perces anyanyelvű rádióműsora van. Az MR4-es adásait műholdról is sugározzák a nap 24 órájában, de elérhetők és letölthetők a közszolgálati rádió internetes honlapjáról is.¹² A Magyar Televízióban az ukrán kisebbségnek a havi rendszerességgel jelentkező Rondó című nemzetiségi műsorban van átlagban 6-8 perces anyanyelvű televíziós programja. Továbbá évi 2 alkalommal készítenek 26 perces ukrán tematikus adást.¹³

A magyarországi ukrán kisebbség 1991. év óta folytat szervezett közösségi életet, amelynek elsődleges mozgatórugója a Magyarországi Ukrán Kulturális Egyesület. Megalakulásának 15. évfordulóját 2006-ban ünnepelték. Közösségi életük meghatározó részét képezik a nemzeti nagyjairól történő megemlékezések, zenés-irodalmi estek keretében. Ezek közül is a legjelentősebb a Sevcsenko Estek megrendezése központi megemlékezés és regionális programok formájában. Minden év február 20-án kerül megrendezésre a Magyarországi Ukrán Kultúra Napja.¹⁴ A közösség kulturális életében fontos szerepet tölt be a Veszélka Ifjúsági Táncegyüttes.¹⁵ Minden évben megrendezésre kerül a Nemzetközi Ukrán Ifjúsági Tábor, egyrészt a vasárnapi iskolákban tanuló gyermekek, másrészt az anyaországból érkező diákok részvételével. Emellett a MUKE működtet még egy női énekkart is, Berehinya néven.

Az Ukrán Országos Önkormányzat szoros kapcsolatokat tart fenn az anyaországgal, de a környező országok ukrán diaszpóráinak szervezeteivel is. A MUKE 1991-től, míg az UOÖ 1999-től tagja az Európai Ukránok Kongresszusának, valamint 2002-től a torontói székhellyel működő Ukránok Világkongresszusának. Az UOÖ elnöke vezetőségi tagja a Kijevi Ukrán Világtanácsnak és elnöke az Európai Ukránok Kongresszusának. Ápolják a kapcsolatot Ukrajna Magyarországi Nagykövetségével is, kölcsönösen segítve egymás munkáját. Az 1991-ben aláírt „A Magyar Köztársaság és Ukrajna között a jószomszédtság és az együtt működés alapjairól” szóló szerződés alapján alakult meg a Magyar–Ukrán Kisebbségi Vegyes Bizottság. A magyar tagozat munkájában folyamatosan részt vesz az Ukrán Országos Önkormányzat képviselője. A bizottság XIII. ülését 2007. június 17-én, Budapesten, míg a XIV. ülését 2008. szeptember 18–19-én Ungváron tartották meg.

¹¹ http://www.hromada.hu/index_hu.html.

¹² www.radio.hu.

¹³ <http://premier.mtv.hu/Rovatok/Kisebbsegimusorok.aspx>.

¹⁴ http://www.ukrajinci.hu/arhiv/hromada_81/kronika/ukr_kult.html.

¹⁵ <http://www.mfa.gov.ua/hungary/hun/27676.htm>.